

Róluk, de nélkülük...

Revízió vagy autonómia? Iratok a magyar-román kapcsolatok történetéről (1945-1947)

A bevezető tanulmányt írta és összeállította: Fülöp Mihály,
sajtó alá rendezte és a jegyzeteket írta: Vincze Gábor
(Teleki László Alapítvány, Budapest, 1998. 492 o.)

"Revízió vagy autonómia?" Igencsak figyelemfelkeltő, sőt mondhatnánk merész a könyv frappánsan megválasztott főcíme. Merész, s a mai gondolatvilágunk szerint egyesek számára botránkoztatónak is tűnhet a pusztán két alternatívát kínáló kérdésfeltevés, benne a többekben sokkoló hatást kiváltó szóval: revízió. Ezen nem is kell csodálkozni, hiszen a rendszerváltás előtt - de legtöbbször még ma is - a "revízió" szót csak megfelelő negatív kommentárral lehet(ett) leírni. Ennek tulajdoníthatóan, ma is sokakat megbotránkoztat e szónak egy könyv főcímében való felfedezése, és automatikusan olyan fogalmakat társítanak hozzá, mint reakciós, nacionalista, sovíniszta, irredenta stb., pedig a trianoni békét követően, egészen a második világháborút lezáró párizsi békekötésig a revízió gondolata az egész magyar társadalmat, sőt - bár nem egyszer különböző indítékokból, különböző intenzitással és különböző mértékben, de - a nagyhatalmak vezető politikusait is komolyan foglalkoztatta.

Ezért is rendkívül örvendetes, hogy a második világháború utáni magyar-román viszonyt, illetve az úgynevezett "erdélyi kérdést"¹ szőnyeg alá söprő, (a határainkon kívül élő magyarság sorsával, történetével nem, vagy csak érintőlegesen foglalkozó) pártállami időszak utolsó éveitől egyre inkább megsokasodó, e témakörrel foglalkozó magyarországi, valamint külföldi visszaemlékezések, tanulmányok és forrásközlések után, végre megjelenhetett e dokumentumgyűjtemény. Annál is inkább, mivel a második világháború utáni magyar békeelőkészítő tevékenység Románia, illetve Erdély vonatkozásában a magyar diplomácia történetének egyik legvitatottabb része és máig is indulatokat kiváltó témája.

E dokumentumgyűjtemény ugyanakkor - miként az előszóból megtudhatjuk - csak első kötete annak az induló kiadványsorozatnak, amely a magyar-román kapcsolatok második világháborút követő történetét kívánja levéltári dokumentumok segítségével hitelesen bemutatni. Jelen kötet a két állam, azaz Magyarország és Románia kapcsolatára, valamint a romániai magyarság történetére vonatkozó magyar diplomáciai iratokból való válogatást tesz közzé az 1945 márciusától 1947 novemberéig terjedő időszakból. Ugyanakkor néhány dokumentum - főként az egy-egy hosszabb időszakot áttekintő összefoglaló jelentések - visszanyúlnak egészen az 1944-es őszi eseményekhez.

A forráslelőhely a Magyar Országos Levéltár (MOL) Jelenkori Gyűjteményében őrzött két külügyminisztériumi osztály iratanyaga. A közölt iratok túlnyomó többsége a Békeelőkészítő Osztály, míg kisebbik része - főleg 1947-ből - a Politikai Osztály állagában található. A beérkező és kimenő iratokon kívül tekintélyes hányadot tesznek ki a két osztályon készült belső feljegyzések, emlékeztetők, tervezetek és javaslatok.

A könyvben az iratok két csoportra vannak osztva. A terjedelmesebb, 88 dokumentumból álló első rész a magyar-román államközi kapcsolatok alakulását, illetve az azt befolyásoló tényezőket, valamint a magyar kisebbség helyzetét taglalja. A második - az előzőhöz mérten meglepően szűk merítésű - mindössze 14 iratból álló rész mindegyike a Békeelőkészítő Osztály állagában fellelhető tervezeteket, összefoglaló feljegyzéseket és javaslatokat, valamint a párizsi értekezleten résztvevő delegáció iratainak egy részét tartalmazza. A szűk merítésnek elsődleges oka - miként az előszóban szereplő újabb, nem lényegtelen információból megtudhatjuk -, hogy a közeljövőben a magyar Külügyminisztérium Békeelőkészítő Osztályának iratanyagát önálló kötetben fogják közzétenni.

A forrásgyűjteményt Fülöp Mihály hét kronologikus, illetve tematikus fejezetre osztott bevezetője előzi meg, amelyben utóbbiak szervesen illeszkednek az előbbiekre. A fejezetekben a szerkesztő felvázolja az iratok keletkezésének kül- és belpolitikai közegét, áttekintve a magyar-román kapcsolatok, valamint a magyar békeelőkészítés romániai és nemzetközi összefüggéseit. A bevezetőben a magyar és a külföldi szakirodalmon és

forráspublikációkon kívül a kötetben publikált iratokra is találunk utalást.

A kötet összeállításánál a válogatási szempont - mint ahogy Fülöp Mihály a bevezetőjének elején leírja - olyan iratok közlése, "amelyek a magyar kormány álláspontját tükröző jegyzékek és diplomáciai állásfoglalások kialakításához szolgáltak »alapanyagul« és mindeddig nem kerültek nyilvánosságra". Egy ilyen válogatás természetesen sosem lehet egzakt, mindig jelen van benne kisebb vagy nagyobb mértékben a szubjektivitás. Mindenesetre a dokumentumok ismeretében bátran állíthatjuk, hogy a szerkesztőnek sikerült elérnie célját, hiszen a kötetbe beválasztott anyagok a kérdéskör teljes spektrumát átfogják. Mindazonáltal célszerű lett volna jelezni, hogy milyen mennyiségű iratanyagból történt a merítés. Itt nem elsősorban arra gondolunk, hogy a Békeelőkészítő és a Politikai Osztály állaga hány iratfolyómétert rejt magában, hanem hogy ezekben az állagokban mennyi a kötet témájába vágó dokumentum, illetve a közlésre került iratok mennyisége hogyan viszonyul az említett helyeken a témában fellelhetők összességével. Azaz, hogy ez csupán a jéghegy csúcsa, vagy pedig valójában nem is volt túl nagy válogatási lehetőség? Sőt, talán nem lett volna túl nagy többletmunka, mégis sokat emelt volna a forrásgyűjtemény értékén, ha a két külügyminisztériumi osztálynak a vizsgált korszakban, a magyar-román kapcsolatokban keletkezett összes dokumentumról készült volna egy regesta. A hazai forráskiadásban ilyen iratmutató publikálása egyébként nem ismeretlen, bár meg kell jegyeznünk, hogy ennek közreadói levéltárosok.²

Az iratok teljes terjedelmükben szerepelnek, szöveghűen, de a mellékletek sajnos csak ritkán kerültek közlésre. Így ezek hiánya sokszor csak felcsigázza az embert, mondhatnánk, hogy elhúzzák az olvasó előtt a mézesmadzagot! Bizonyosan választani kellett a terjedelmi korlátok miatt, hogy vagy több irat, szinte mellékletek nélkül, vagy kevesebb, de mellékletekkel együtt kerül publikálásra. Ha ez így van, akkor véleményünk szerint Fülöp Mihály a racionálisabb, jobbik változat mellett döntött, mivel akit egy-egy téma mélyrehatóbban érdekel, az úgyis veszi a fáradságot a levéltári kutatásra.

Formai szempontból az első rész dokumentumainak gerincét a különböző tartalmú és mélységű összefoglaló, összegző jelentések és feljegyzések alkotják. A fejezet legterjedelmesebb dokumentumai a három, egyenként 20, illetve 30 oldalnál hosszabb tanulmány. Az első iratcsoportban ezeken kívül még található tervezet, memorandum, átirat, rejtjeltávirat, jegyzőkönyv és egyezmény is.

Az iratok túlnyomó részének szerzői a Bukarestbe eljutott magyar kiküldöttek és diplomaták. Még számottevő hányadot tesznek ki a Külügyminisztériumban, nagyobb részt annak a Békeelőkészítő, míg kisebb részt a Politikai Osztályán keletkezett összefoglaló jelentések, feljegyzések és emlékeztetők. Az előzőeken kívül még meg kell említenünk több jelentés és az egyik - az erdélyi magyarság 1944. augusztus 23-a és 1946 januárja közti helyzetéről szóló - tanulmány szerzőjét, Demeter Béla erdélyi újságíró is, aki később Tildy Zoltán miniszterelnök, majd köztársasági elnök legközelebbi és legbizalmasabb munkatársa lett az erdélyi ügyekben. (Megjegyzendő, hogy a közreadók az ő emlékének ajánlják könyvüket!)

E fejezet tartalmának legnagyobb részét az úgynevezett sérelmi anyag teszi ki. Így ezen iratokban a különböző magyarokat ért atrocitásoktól kezdve a had- és népbírósi pereknél tapasztalható magyarellenességen keresztül a magyar nemzeti kisebbség személyi, kulturális, politikai és gazdasági ellehetetlenítését célzó rendeletekig, illetve törvényekig a magyarsággal szemben alkalmazott diszkrimináció igen széles palettájával találkozhat az olvasó.

Ezek közt nem csak az erdélyi, pontosabban a trianoni döntéssel Magyarországtól Romániához csatolt területek magyarságának helyzetéről találunk jelentéseket és beszámolókat, hanem több dokumentum foglalkozik a moldvai csángók életével, sorsával, az őket ért jogfosztásokkal, jogsértésekkel, illetve esetleges áttelepülésükkel is.

A sérelmi anyagból a legterjedelmesebb az egész tárgyalt időszakon végighúzódó és számos irat teljes vagy rész témáját adó ún. CASBI-üggyel³ foglalkozik, amely a rendeletileg megalkotott "vélelmezett ellenség" kategóriával lehetőséget adott a romániai magyarság nagy részének tudatos, tervszerű és rosszhiszemű egzisztenciális tönkretételére, pauperizálására.

Természetszerűleg számos irat foglalkozik a román kül- és belpolitikával, melyekből ha nem is mindig átfogó, de egyes momentumaiban mégis részletes képet nyerhetünk.

Több jelentés szól a Magyar Népi Szövetség (MNSZ) - a Román Kommunista Párt szatelliteszervezetének - tevékenységéről, belső csoportosulásairól, kongresszusairól, valamint az általa alkotott nemzetiségi státútum tervezetéről. A dokumentumok közt természetesen a magyar kisebbség MNSZ-en kívül álló prominens személyeinek, vezetőinek az álláspontja, nyilatkozata és javaslata is megtalálható.

A magyar-román államközi kapcsolatok alakulásáról, annak mozgatórugóiról, ütközéspontjairól, a magyar diplomácia eredményeiről, illetve többnyire eredménytelenségéről adnak tájékoztatást a különböző tartalmú és szintű tárgyalásokról és megbeszélésekről készült jelentések. Ezek némi ízelítőt adnak a diplomáciai élet boszorkánykonyhájából. E sajátos hangulatú megbeszéléseken visszaköszönnek a román diplomáciára a mai napig is jellemző ismertetőjegyek.

A magyar-román határkérdésben a nagyhatalmak döntése előtt *fait accompli* törekvő román békeelőkészítő tevékenységről is több írás szól, ezek részben a gyakorlati tevékenységről, például magyarok ki- és románok betelepítéséről - főként a határhoz közel eső észak-erdélyi városokban -, de diplomáciai és propagandatevékenységről is beszámolnak.

Több, a második iratcsoporthoz kapcsolódó tervezet is található az első iratcsoport okmányaiban. Egy ilyen, érdekes megoldási terv például Márton Áron római katolikus püspök 1945 őszi tervezete, amely szerint Észak-Erdély határmegegyeit Magyarországhoz csatolnák, a történelmi Erdélyt pedig - mint korábban a Saar-vidéket - a békekonferencia 10-15 évre nemzetközi ellenőrzés alá helyezné.

Az első rész iratainak a végén a magyar-román kulturális egyezmény előkészületei kapcsán keletkezett jelentések, emlékeztető, rejtjeltávirat, jegyzőkönyv, majd végül az első iratcsoport zárásaként az 1947. november 25-én megkötött, a Magyar Köztársaság és a Román Királyság közti kulturális egyezmény olvasható. Fülöp Mihály kiváló érzékkel zárta az I. rész dokumentumait a magyar-román kulturális egyezménnyel - ezzel is kifejezve, hogy a második világháború utáni nagy váradalmakból, előkészületekből, a határrevízióhoz, vagy "szebben" kifejezve a határrendezéshez, az önálló Erdélyhez, majd a különféle autonómiákhoz, végül a kisebbségi jogok nemzetközi garantálásához fűzött reményekből végül csak ennyi valósult meg.

A második rész iratainak legnagyobb hányada a Külügyminisztérium Békeelőkészítő Osztályán vagy számára készült, az erdélyi kérdés megoldására irányuló különböző javaslatokat, tervezeteket tartalmazza: így több határrendezési tervet, többnyire csak a Partium területére vonatkozó visszacsatolásokkal (például az egyenlő számú kisebbség elve alapján), de itt olvashatjuk a Székelyföldnek egy korridor révén Magyarországhoz való kapcsolására vonatkozó elképzelést vagy a népcserével történő határmódosítás-tervezetet stb. is. Többféle önálló erdélyi állam, az erdélyi vagy a székely autonómia terve is megtalálható ebben a részben. A tervezetek természetesen tartalmazzák a magyar területi revízió mellett szóló történelmi, földrajzi, gazdasági, kulturális és politikai érvek felsorolását. Jakabffy Imrének, az Államtudományi Intézet munkatársának a magyar-román határrendezési tervezeteit számos statisztikai adatsor támasztja alá, és a tervezetekhez mellékelt térképek egy része is megtalálható a kötet végi mellékletek közt. Ezekon kívül még egyéb tervezetek, összefoglaló jelentések (például a magyar béke delegáció összefoglalója a román területi és politikai viszonylatban kifejtett tevékenységéről) egészítik ki az iratcsomót.

A jegyzetapparátus a forrásközlés sine qua nonja, ezért kívánatos erre részletesebben kitérni. A kötetben közel ezer lábjegyzet segíti az olvasót az iratok értékelésében és megértésében. Ezek tartalmazzák az iratok iktatószámát, az iratkezelésre vonatkozó külügyminisztériumi utasításokat és egyéb, az irat hivatali útja során ráírt megjegyzéseket. A személyekre való utalások mindenütt megtalálhatóak, de sajnos hiányoznak a személyekre vonatkozó életrajzi jegyzetek, illetve csak néhány helyen fordul elő egy-két mondatos ilyen irányú megjegyzés. A különböző szervezetek és rövidítések feloldása néhány kivétellel megtörtént. Az általában pontos forrásmegjelölések között meglepő, de apró hiányosság, hogy a Honvédelmi Minisztérium Békeelőkészítő Csoportjának irataira történő utalásoknál szisztematikusan kimarad (de csak ezeknél) a dokumentumokat őrző intézmény, azaz a Hadtörténelmi Levéltár (HL), és néhány helyen a Békeelőkészítő Csoport megjelölése! Az eseményekre és a kapcsolódó iratokra, szakirodalomra (magyar és külföldi) és a korabeli újságcikkekre mindig találunk utalást, egyes esetekben több mint fél tucatszor ismétlődnek az azonos utalások. Aki végig olvassa a könyvet, annak ez fölösleges ismétlésnek tűnik, de akit csak néhány dokumentum érdekel, az örömmel tapasztalhatja, hogy nem kell minden kiegészítő információért keresztül-kasul lapoznia a könyvet.

Nagyon értékes és hasznos, hogy Vincze Gábor a politikusok részéről történt kijelentéseket - a dokumentumok és a szakirodalom alapján - szembesíti azok korábbi vagy későbbi cselekedeteivel. Így a járatlan olvasó nem esik a hamiskártyás diplomáciai manővereket végző politikusok által ásott "tájékoztatlansági, illetve jóhiszeműségi verembe".

Az okmányok után személynévmutató található, amely segíti a forrásokban szereplő személyek felkutathatóságát, de a román és szláv neveknél résen kell lenni, mivel ezek a dokumentumokban és a személynévmutatóban különböző helyesírással szerepelnek, és ez főként akkor lehet kellemetlen, ha a különböző helyesírás különböző kezdőbetűt

jelent. Ezt a keresébeli "megakasztót" egyszerű lett volna kiküszöbölni a lexikonokban szokásos módszerrel (pl. Susaicov, I.Z. lásd: Szuszajkov).

A kötetben a szó- és mondatrész kihagyások, valamint az elírások sűrűsége a sietség jegyeit mutatják. Kár ezekért a könnyen kiküszöbölhető hibákért!

A kötet végén térkép- és fényképmelléklet teszi a témakört életszerűbbé, vizuálisan is köthetővé. A térképek (9 darab) Erdélyt, illetve Magyarországot és Romániát ábrázolják, melyekből a legtöbb a különböző határtervezeteket mutatja be, némelyikben nemzetiségi létszámadatokkal és kördiagrammokkal kiegészítve. Az utolsó oldalakon tizenhat fényképen a kötetben sűrűn szereplő, illetve kiemelkedő fontosságú egyének, valamint az iratok szerzői közül kikerült személyek láthatók.

E dokumentumkötet közreadásával - mely régi adóssága volt a magyar forráskiadásnak - végre a nagyközönség számára is hozzáférhetővé válnak e kérdés-komplexum legfontosabb külügyminisztériumi dokumentumai. Ennek segítségével betekintést nyerhetünk a kormány, illetve a külügyminisztérium döntéshozatali folyamatába, és láthatjuk, hogy a külpolitikát formáló tényezők hogyan és milyen mértékben hatottak, és milyen taktikai megfontolásokhoz vezettek. A diplomáciatörténet, mely a politikaformálás kulisszatitkait segít megérteni, nem könnyű műfaj sem az olvasó, de valószínűleg a művelői számára sem.

A Művelődési és Köznevelési Minisztérium támogatásával készült forrásgyűjtemény - mely egyben felsőoktatási tankönyv is - kiváló eszköz lehet az egyetemi és a főiskolai oktatók kezében, valamint tanulságos olvasmány a hallgatók és a kötet olvasói számára is, hogy ki-ki maga szembesíthesse, tehesse mérlegre az eddig e témakörrel és a hozzá kapcsolódó vagy kapcsolt fogalmakról kialakult, illetve kialakított véleményt.

E rendkívül informatív forrásgyűjtemény, amellyel, hogy a korabeli dokumentumokon keresztül hiteles tájékoztatást nyújt a magyar békeelőkészítési tevékenységről, és széles körét tárja fel a korszak magyar-román kapcsolatrendszerének -átfogó képet nyújtva benne a romániai magyarság helyzetéről -, reméljük, hogy betölti ismeret- és közvélemény-formáló szerepét, és segíti a revízió szó iránt kialakított averzió lebontását. Várjuk a folytatást!

Jegyzetek

1 Feltétlenül megjegyzendő, hogy, sajnos, a köztudatban az Erdély szó jelentése összemosódik a történelmi Erdély és a trianoni döntéssel Magyarországtól Romániához csatolt területek fogalmával, holott a két terület között nagyságrendbeli különbség van. (Míg az előbbi 57 000 km², addig az utóbbi 103 000 km².)

2 *Bethlen István titkos iratai*. Bevezető magyarázatokat írta és sajtó alá rendezte Szinai Miklós és Szűcs László. Budapest, 1972, Kossuth Könyvkiadó.

3 A CASBI a román Casa de Administrare si Supraveghere a Bunurilor Inamice (Idegen Javakat Ellenőrző és Felügyelő Pénztár) rövidítése.

- [Bodó Barna: Választás és váltás](#)
- [Jakabffy László: Egy vélemény Biharból](#)
- [Ráduly Róbert: Szövetség az önkormányzatokban](#)
- [Szász Jenő: RMDSZ és médiadiktatúra](#)
- [Bárdi Nándor: Választások a két világháború közti romániai magyar kisebbségpolitikában](#)
- [A romániai magyar és német népkisebbség parlamenti képviselőinek számadatai kilenc választásról](#)
- [Dr. Fritz László: A közigazgatási választások eredményei](#)
- [Dr. Fritz László: A Iorga-kormány "interimár-bizottságai" és a magyar nemzetkisebbség](#)
- [A Magyar Párt paktumtárgyalása](#)
- [\[Ugron Istvánnak, az OMP elnökének lemondása\]](#)
- [Önkormányzati választások 1996-2000. A megyei tanács megválasztása](#)
- [A megyei tanács megválasztása](#)
- [Önkormányzati választások 1996-2000](#)
- [A helyi tanács megválasztása](#)
- [Önkormányzati választások 1996-2000](#)

- Polgármesterek megválasztása
- Székely István: Cselekvési alternatívák 2001 tavaszán
- Jürgen Habermas: Az európai nemzetállam és a globalizáció hatásai
- Romániai magyar választók 2000 szeptemberében
- Demeter M. Attila: Negatív és pozitív szabadság, liberalizmus és kommunitarizmus
- Györi Szabó Róbert: A parlamenti pártok és az alapszerződések (1994-1997)
- Horváth Krisztina: A Hasan és Chaush c. Bulgária ügy és a kisebbségi jogok védelme, avagy a muftik törik át a hallgatás falát?
- Varga Attila: Állam és egyház viszonyrendszerének elemzése
- Boga Emese: Az ígéret mint árucikk
- Fákó Péter: A gazdasági növekedés alakulása Romániában (1991-1997)
- A nemzetiségi irodalom válogatott bibliográfiája
- Bognár Zalán: Róluk, de nélkülük...

(c) Jakabffy Elemér Alapítvány, Media Index Egyesület 1999-2004
Impresszum | Médiaajánlat | Adatvédelmi záradék